

Személyes izzással

Beszélgetés Szokolay Sándorral — zenéiről, Kodályról

Szokolay Sándor sokféle szerepben kerül szóba, a sajtóban, s a társadalmi-művészeti életben. Ötvenéves múlt: éppen negyedszázaddal ezelőtt, 1957-ben nyert zeneszerzői diplomát, de már ezelőtt is aratott külföldi sikereket: díjat nyert 1955-ben a varsói, 1957-ben a moszkvai, 1959-ben a bécsi VIT-en. Hege-düversenyét 1956-ban a varsói Wieniawski zenei versenyen díjazták. Kétszeres Erkel-díjas, Kossuth-díjas. Dalművei: a Várnász (1963), a Hamlet (1968), a Sámson (1972) elismerést szereztek a modern magyar operának külföldön is. Negyedik operájának szövegkönyvét is maga írja; forrása a száz esztendeje született Nikosz Kazantzakis regénye (ebből készült az emlékeztető Akinek meg kell halnia című film forgatókönyve). Szokolay az Ecce Homo! címet adta e művének. 1958-ban megbízták egy Ady-oratórium komponálásával. S a tüz márciusa pályafutása gyújtópontjává vált. S mint mondja, Ady forradalmi lendülete sodorta őt az operairodalom és -színpad felé.

Aktív a társadalmi tevékenységben is. Ezt egészen sajátos lobogással és stílussal gyakorolja: ma, amikor a társadalmi funkciók sokasága gyakorolta csak formáság — Szokolay személyes izzást visz bele minden felszólalásába, közéleti megnyilvánulásába. (Vagy ez az izzás viszi bele őt a tenniakarásba?) Mindig valami fontosat, minőségben is elsőrendűt képvisel. Fărădhatatlan propagátora, ha kell kiprovokálja minden nemes igyekvőnek: gyakran láttam kipirultan, lelkendezve — s mindig ilyen, ha valaminek kimondására ösztönzi egy elgondolás, egy terv, egy cél. Szószólója az általános zenei műveltségnek, s ahhoz vezető legigazabb útnak: a Kodály-metódusnak. Mostani találkozásunknak a Kodály-centenárium adott apropót.

Kodály már a századelőn sürgette a mesterkelt tandalok és idegen módszerek megszüntetését. Hirdette, hogy „Az általános emberit minden nép csak nemzeti sajátosságain keresztül közelítheti meg”. Pedagógiája a népdal, a népzene szellemében fogant; azt akarta, hogy a népzene szépségeit mindenki gyerekorától kezdve magáévá tehesse. Akkoriban sokféleképpen folyt a zeneoktatás Európaszerte, s részint emiatt sokféle gáncs és akadály szegte útját. Ma már egységes zenepedagógiai rendszerbe ágyazottan válhat közkinccsé a kodályi tanítás, pedagógiája és kórusművei. Óvodáskortól főiskoláskorig egységes alapzenei műveltségre tehet szert kivétel nélkül mindenki. Ezt is

Kodály mondta: „Zene nélkül nincsen teljes ember”...

— Gyönyörűen hangzik. De vajon lemérhető-e az elért eredmény?

— Az ének-zenei általános iskolások példáján kristálytisztán lemérhető! Az ő tanulmányi eredményeik, érzelmi világuk árnyalt és értékes mindenre, ami szép és értékes.

— Kodály 1937-ben elítélte a zenei igénytelenséget. Sokminden történt az utóbbi évtizedekben ennek megszüntetése érdekében. De vajon elég-e, ami történt?

— A hat-tizenévesek zeneoktatását szervesen kiegészíti az állami zeneiskolai hangszeres oktatás. De az értelem első hajnalhasadása az óvodáskorra esik. El kell érniük, hogy engyenlő eséllyel tegye meg az első lépéseket minden gyerek ahhoz, hogy értelmes, gazdag érzelmvilágú felnőtté váljon. A korai zeneismeret döntő; s a pedagógusokon igen sok múlik. Jól kell sáfárkodniuk az értékes örökséggel, tudatosítanunk kell a ma és a holnap számára, hogy az igazi tudós és művész mindig haladó. Kodály a népet akarta újból egyénekkélni. Konceptiója messze túlmutat a zenei nevelésen. Maximalizmusa engem Adyra emlékeztet, akinek egyik nagy mondandója az, hogy a művész: korának lelkiismerete. (Szokolay gyakran idézi Babitsot, Szabó Lőrincet; vagy háromszáz Ady-verset ma is könyv nélkül tud, hibátlanul.)

— Talán azért hangoztatom visszatérően a gyerekkori zeneitanítás fontosságát, mert számomra meghatározó a gyerekkor. Muzsikuss család voltunk, apám karnagy, nagyapám négy-öt hangszereken játszott. Amikor tehetségkutató-versenyt hirdettek, s én emiatt Budapestre szöktem — szüleim Békéstarhosra vittek, ahol megnyílt az első, Kodály-elvein alapuló zenei általános iskola. Az ottani — természeti és emberi — környezet soseműlő emlék, élmény a számomra. Példaképeim lett Bartók és Kodály. A felszabadult, játékos tanulás közös élménye kivirágította a gyerekek természetes adottságait. Tarhos nem a vájtfülvű kevesek iskolája volt! Mégis sok — ma már világhírű — muzsikuss röp-pent ki a falai közül. Bizony, Tarhos nélkül aligha váltam volna jó muzsikussá...

— Hadd emlékezzem két személyes évfordulóra. Huszonöt éve diplomáztam zeneszerzésből, és harminc éve került a Magyar Rádióhoz, mint zenei lehallgató, majd karnagy, szerkesztő; az ott improvizált aláfestő zenéjéből született a nagyszerű Alba Regia című film zenéje is. Ezt a műfajt mégis abbahagyta.

— Számomra erőpróba, előtanulmány volt mindez. Nem kell kihasználni minden alkalmat. A legértékesebb adottságra kell koncentrálni. És egy-egy mű megérleléséhez csönd is kell. Beszéljünk más jubileumokról. Jó egy-egy ilyen alkalom, mint tavaly a Bartók-, idén a Kodály-centenárium; mert felrzza az aluszékony figyelmet, mert reális lehetőséget nyújt sok jó terv megvalósításához. Az idén például új zenei tagozatos általános iskolákat avattunk; az új iskolákban ének-zenei tagozatok jönnek létre, számos hasonló tervet jóváhagyott a minisztérium és így tovább. Felkeltjük a nemzeti közfigyelmet az (amúgyis világszerte eiterjedő) Kodály-metódusra. A Palestrina óta nem írtak énekelhető kórusműveket, mint Kodály! Napjainkban ismét virágzásnak indul a közös éneklés, s ez embernevelítő hatású. 1978-ban megalakítottuk a Magyar Kodály Társaságot, és van már Nemzetközi Kodály Társaság is. Sok szép program, pályázat, tanácskozás, koncert, esemény tölti ki az elkövetkezendő esztendőt. (Kodály december 16-i születésnapja lesz természetesen a csúcspont.) De nem szabad szem elől téveszteni, hogy nem elég, ha dokumentáljuk Kodály jelentőségét. Vigyáznunk kell, nehogy alkalmi ünnepélyességbe vesszen a lényeg. Például az, hogy szüntelenül örököljünk a kodályi életműn, de ne csak őrizzük és ünnepezzük, hanem leheljünk bele igazi életet. Mindennél fontosabb az utód-nemzedék nevelése. „A zeneiskola — emberiskola” — mondta Kodály. Így van. A legtöbb nagy ember jellemjelenség is. Az előbb valamire azt mondtam, elsőrendű fontosságú. Igazság szerint nehéz rangsorolni: a pedagógia, a zeneszerzés, a karnagy, közéleti munkám fontosabb-e. Mindhez személyes közöm van!

— Operái mellé felsorakozott vagy 15 kantáta, néhány oratórium, számtalan kórusmű — 12 premier, 12 nyelven. És csaknem tízféle társadalmi, közéleti tisztesség. Sikerül-e kicsikarnia ennyiféle tevékenység mellett azt a bizonyos áldásos alkotói csendet?

— Mindezt az élet és a habitusom róta rám. S a mű sem fejeződik be a kottán. Nem lehet szakadéka a mű, a szerzője és a befogadói között. Családom van, gyermekeim tehetségének kibontakoztatása is az én felelősségem — és valamit mindig tanulok én is, például nyelveket. Csak azt csinálom, amit a magam számára elháríthatatlanul fontosnak tartok. Lehétetlen a rangsorolás. Könnyen kifog rajtunk az iramló idő. Lesz-e időm ahhoz, hogy véghezvigyek mindent, amit szeretnék? Ez már nemcsak rajtam múlik.

P. G.

Szoborforduló

A racionális elme tudja, másodpercenként hány köbméter víz ballag le a Tiszán Szeged alatt. Ha nem tudja, fölüt egy könyvet, és megnézi. Azt is tudja a racionális elme, hogy a folyó szegedi szakaszán teljesen instabil állapotok uralkodtak, és természetesen azt is, hogy ez a megállapítás nem mindig a mederveviszonyokra vonatkozott. Könyvekből azt is meg lehet tudni, hogy a szegedi partfal egyes szelvényei között jelentős csúszások, süllyedések, szakadások és elmozdulások is voltak. Arról azonban egyetlen szakönyv nem ad hírt, hogy a Tisza partján valami megfordult volna Nagy öröm nekem, hogy erről a nagy fordulatról szólhatok.

A köbméterekhez, a csúszásokhoz, süllyedésekhez, szakadásokhoz és a vízszintes elmozdulás maximumaként mért 17 centiméterhez Juhász Gyulának semmi köze nem volt, neki ez a folyó leginkább csak szimbólumokat hordott a hátán. Azt senki nem tartja számon tudommal, hogy másodpercenként hány hasonlat vagy metafora folyik el a Tiszán, és hányat fogott ki belőle költői mivoltában Juhász. A nagy fordulathoz azonban leginkább neki van köze, mert vele történt: megfordult a szobra az egykori Halpíacocon, a mostani Roosevelttéren.

Szeged a mozgó szobrok városa volt sokkal előbb, mint ahogy a szobrászok fölaltatták volna mozgó instrumentumaikat. Első köztéri szobrunk Dugonics Andrásé, lehet, hogy a mozulásban is első volt. Olyan hirtelen ment át régi helyéről az újra, mondták is rá mindjárt: Mőgléptőtt, mint Dugonics. Rákóczi is átugratott lovastól a Széchenyi térről mai helyére, és ezen is megbotránkoztak sokan. Dugonicsnak azért kellett távoznia, mert mit keres egy pap az állami intézmény előtt. Rákóczinak pedig azt vetették szemére, már az új helyen, hogy lova hátát fordít a püspöki palotának. Ebből aztán levonhatjuk azt a következtetést, hogy a szobrok nálunk ideológiai talajon mozognak.

Móra szobra sem ott állt eredetileg, ahol most hősöl. Itt is voltak ideológiai problémák. Akkori városi nagyjaink nem merték magukra vállalni a leleplezés dicsőségét, szeles segédlettel maga az alkotó. Tápai Antal cibálta le róla a szövetet. Ugorjunk egy nagyot! Amikor fölépült a megyei tanács székháza, Irma szobra került elé, a mögötté levőkre nézve; igen tiszteletlen testtartással. Az Irma név természetesen nem hivatalos, mert a hivatal az Irmát éppennygy nem szereti, mint Izabellát. Vas-

kos példázatok születtek Irmáról, amíg az is el nem mozdult valahová. Megjárta először Újszegedet Tar István Tisza-szobra is és csak később költözött át az új Hungária mellé.

Volt egy evezős szobrunk is a Tisza felső partjainál, szépen beikomponálva partba és kanyszerba, az meg átlódt a túlsó partra, bokrokba leskelődni. A szobor ehhez az új földathoz természetesen nem szól semmit, az alkotó azonban — megint Tápai Antal érte a balszerencse —

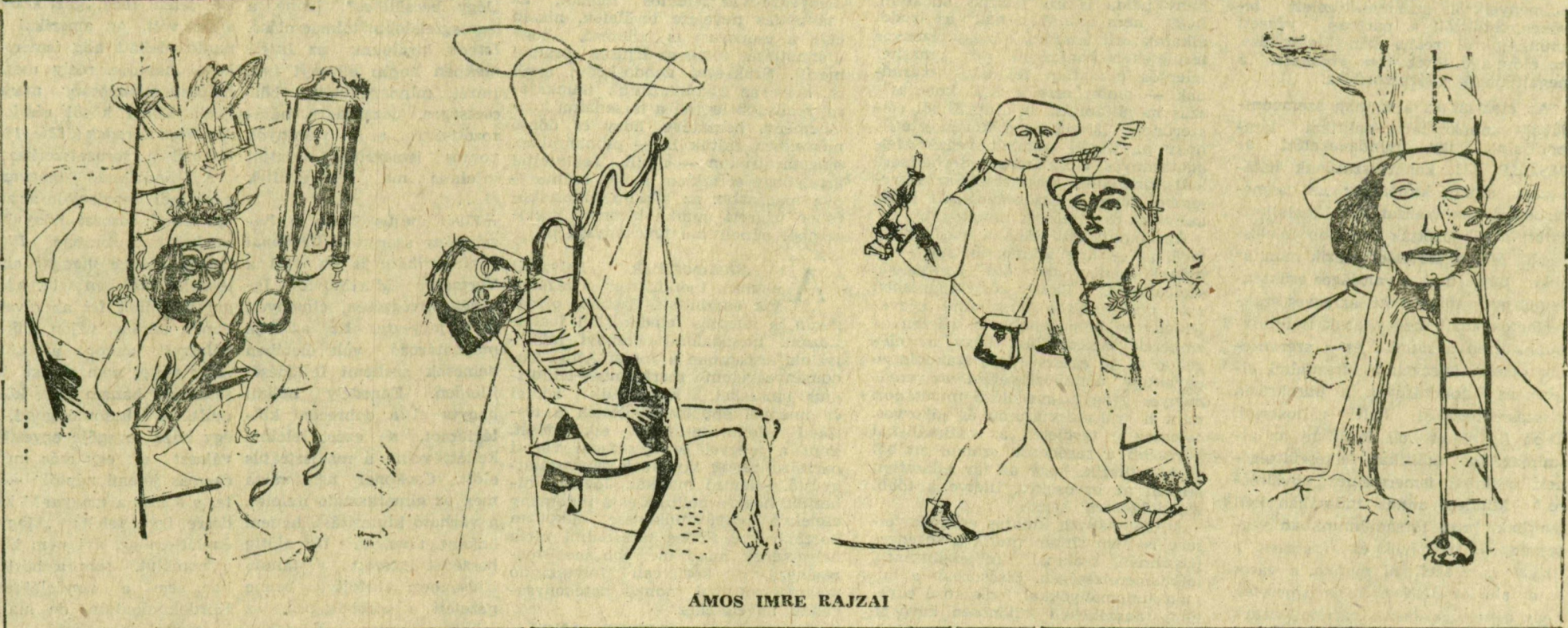
egyenesen szívenütötte. Itt van ő, legalább megkérdezheték volna. Ilyen fontos ügyben azonban legjobban nem kérdeznit a szobrászt, gondolhatták, mert eleve elfoglalt, és aggályoskodásaival képes hátráltatni az ügymenetet. Mőgléptőtt tehát az Evezős is.

Juhász Gyula megfordulását régi viták előzték meg. A nagy kérdés az volt, a városnak mutassa hátát a költő vagy a Tiszának. (A latinok sokkal egyszerűbben oldották meg ilyen kényes kérdést, két arcot faragtak Janusnak, hogy senkinek ne mutassa hátsó felét.) Ha a kérdést így fölítették, a felelet csak egy lehetett rá: a városnak csak arcát mutathatja. A másik véleményen levők fölütötték azonnal (1957-ben) a költő verseit, és azt olvasták ki belőlük, hogy a Tisza szent. A szent magyar folyó című versének szakaszai ezekkel a sorokkal záródnak: Ez a Tisza örömről szól; Ez a Tisza bánatunk folyója; Tisza lesz a magyarok folyója; Ez a Tisza Petőfi folyója; Ez a Tisza Tömörkény folyója. Eddig rendben is van, de a legutolsó szakaszba beleírta az is, hogy Szeged neki fájó, komoly emlék. Rosszul tetted, Gyulánk, hogy ezt beleírtad! Szeged azt szereti, ha a napfény városa lehet. Írtad volna inkább, hány köbméter víz van benne!

Mégis megfordult Gyulánk, arccal néz szent folyója felé. Elült volna a vita? Most már mutathatja hátát a városának? Szó sincs róla! Azóia nagyot változott a világ, a Tisza lett Szeged főúrcája. Ha tehát egy költőt igazán meg akarunk becsülni, a legtermészetesebb dolog, hogy arra fordítjuk orcaját.

Szívből örülünk, hogy annyi ádáz harc után mégis megfordulhatott.

HORVÁTH DEZSŐ

AMOS IMRE RAJZAI